

Відгук офіційного опонента
на дисертаційну роботу Бойченко Віти Миколаївни
на тему «Стратегічні засади діяльності банків на кредитно-
інвестиційному ринку у посткризовий період», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження

Фінансові кризи, що виникають у різних економічних сферах мають глибокі негативні наслідки та можуть призвести не тільки до банкрутств окремих банків, а й до масової неплатоспроможності економічних суб'єктів. Економічні процеси, які стали причинами фінансової кризи, обумовлюють характер та масштабність її наслідків та визначають пріоритети посткризового розвитку. Найважливішим є розвиток економіки у перші роки після розгортання кризи, оскільки саме він визначає як швидко та ефективно економіка країни зможе знову стати на шлях економічного розвитку та чи розпочнеться новий етап кризи.

В контексті забезпечення економічного розвитку країни банківська система безумовно є найважливішим елементом фінансової системи, оскільки саме банки забезпечують ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, забезпечуючи доступ до фінансування усіх суб'єктів економіки. З іншого боку банки є найбільш вразливим елементом фінансової системи і під час фінансових криз вони потерпають найбільше постійно наражаючись на проблеми з довірою клієнтів та нестачею ліквідності.

Для швидкого та ефективного подолання фінансових криз та відновлення економічного розвитку вкрай важливим є розуміння стратегічних помилок, допущених у докризовому періоді та коригування стратегій розвитку банків після фінансової кризи. Правильне розставлення стратегічних пріоритетів забезпечить недопущення надмірних концентрацій банківських ризиків та сформує основу для довгострокового економічного зростання.

Разом з цим, невирішеними залишаються питання врахування одночасного розгортання криз різних типів при виборі інструментів стратегічного управління банком, оцінювання дієвості інструментів державного антикризового управління в контексті їх впливу на ефективність діяльності банків у посткризовому періоді, формування проактивної резервної політики банків тощо. Не-

обхідність вирішення зазначеного комплексу питань визначає актуальність та важливість теми дисертаційної роботи.

Зв'язок теми з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки

Тематика дисертаційної роботи відповідає державним, галузевим та національним науковим програмам і темам.

Окремі наукові результати, відображені у дисертації, були отримані в межах наукових досліджень Сумського державного університету. Зокрема, пропозиції щодо вибору інструментів формування стратегії діяльності банку залежно від типу фінансової кризи – за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (№д/р 0102U006965); щодо впливу методів антикризового державного регулювання на вибір стратегії діяльності банку після фінансової кризи – за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (№д/р 0109U006782); щодо формування стратегічних векторів діяльності міжнародних банків на місцевих ринках – за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (№д/р 0107U012112).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, викладені в дисертації, у повній мірі досліджені, про що свідчить побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та професійно опрацьованих автором робіт вітчизняних та закордонних вчених та фахівців з питань економічної теорії, теорії фінансів, кредиту та банківської справи, стратегічного та антикризового менеджменту, управління ефективністю та фінансовою стійкістю банку. У роботі опрацьовано та враховано також законодавчі та нормативні акти України, Європейського союзу та Міжнародного валютного фонду, значний обсяг статистичної інформації.

Висновки є логічно обґрунтованими, у повній мірі відображають основні положення проведеного дослідження та напрями їх використання у забезпеченні ефективного посткризового розвитку банків.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

В дисертації обґрунтовано сукупність положень, які мають суттєву наукову новизну, та свідчать про особистий внесок автора в розвиток економічної науки, який полягає у поглибленні існуючих та обґрунтуванні ряду нових науково-методичних підходів та практичних механізмів формування та реалізації стратегії діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку з урахуванням наслідків фінансової кризи.

В роботі розвинуто теоретичні засади обґрунтування залежності стратегії діяльності банків від зміни кон'юнктури кредитно-інвестиційного ринку в посткризовому періоді. Це здійснено шляхом визначення на основі емпіричного аналізу сили та напрямків впливу комбінацій фінансових криз різних типів на параметри кредитно-інвестиційної діяльності банків у 1970-2008 рр. (стор. 43-50; 59-68). Дослідження економічних відносин за 1788-2008 рр. у ланцюзі «фінансова криза – політика регулятивних органів щодо ліквідації її наслідків – зміна стратегії діяльності банку на кредитно-інвестиційному ринку» (стор. 51-69) дозволило автору виділити чотири глобальні стратегічні вектори діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку, які сформувалися саме у відповідь на фінансову кризу та посткризові дії регуляторів (стор. 69-70): 1) спеціалізація діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку; 2) розвиток рітейл-банкінгу; 3) розвиток транснаціональних банків та їх експансія; 4) розмежування інвестиційної та традиційної банківської діяльності.

Автором удосконалено методичні засади виявлення посткризових детермінант стратегії діяльності банків на ринку прямих інвестицій, зокрема у напрямку розширення міжнародної мережі. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу статистичних даних Європейського центрального банку та балансового аналізу чотирьох найбільших європейських транснаціональних банківських груп (Raiffeisen International, BNP Paribas, Credit Agricole та UniCredit) щодо розширення / звуження їх діяльності за межами країни материнського банку за 2000-2016 рр. (стор. 116-132) автором встановлена вага залежність приросту зовнішніх активів транснаціональних банків країн Європи на локальних ринках від кількості типів фінансових криз, що розгортаються в країні одночасно; швидкості відновлення економік та банківських систем цих

країн в посткризовому періоді та ефективності трансмісійного механізму монетарної політики в цих країнах (стор. 133-135).

Заслуговує на увагу удосконалення автором інструментарію формування стратегії діяльності банків на ринку роздрібного кредитування, зокрема розробка механізму розрахунку показника «рівень покриття майбутніх кредитних витрат» як критерію доцільності реалізації стратегії збільшення частки банку на ринку споживчого кредитування (149-150). На відміну від існуючих підходів, отриманий автором результат досягнутий за допомогою кореляційно-регресійного аналізу релевантних факторів впливу на обсяг та динаміку розвитку даного сегменту кредитно-інвестиційного ринку, зокрема інфляції, якості кредитного портфелю банків, рівня процентних ставок, доходів та витрат домогосподарств (стор. 139-148).

До суттєвих здобутків автора слід віднести розробку методичних засад формування посткризових кредитно-інвестиційних стратегій діяльності банків, який передбачає вибір інструменту стратегічного управління діяльністю банку за критерієм мінімізації сумарного розриву між бінарними індикаторами глибини кожного типу фінансової кризи та емпірично підтвердженої в ретроспективі ефективності впливу цього інструменту на релевантні для кожного типу фінансової кризи ризики банківської діяльності (стор. 172-173).

Грунтовно в роботі досліджено роль держаного антикризового регулювання та його вплив на посткризовий розвиток банків. Це дозволило автору розвинути науково-методичний підхід до обґрунтування стратегій антикризового регулювання банківської системи та формалізувати часовий горизонт дії та силу впливу інструментів управління діяльністю банків під час фінансової кризи на приріст ефективності діяльності банків після фінансової кризи (стор. 189-191).

Безумовно важливим є удосконалення автором механізму визначення ступеня ліквідності предмету застави при формуванні резервів під покриття ризиків за кредитними операціями з урахуванням майбутньої вартості грошових потоків за кредитом та ретроспективних змін кон'юнктури ринку предмету застави (стор. 204-206). Це дозволить банкам формувати власне обґрунтоване судження щодо розмірів кредитних ризиків, зокрема за іпотечними кредитами з урахуванням різниці ліквідності іпотеки в різних регіонах країни та ні різних стадіях економічного циклу.

Наведені положення суттєво розвивають теорію та практику формування стратегії діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку у посткризовому періоді.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях і авторефераті

Вивчення матеріалів дослідження та автореферату здобувача свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертаційної роботи. Дослідження має концептуальний та прикладний аспекти, що властиво науковій роботі. В авторефераті в повній мірі розкрито всі основні наукові результати, які отримано в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації. Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України, що висуваються до кандидатських дисертацій за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Наукові положення, висновки та результати дослідження опубліковано у 16 наукових працях загальним обсягом 5,37 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,73 друк. арк., у тому числі: 9 статей у наукових фахових виданнях України (з них 7 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття – у науковому виданні; підрозділи у 2-х колективних монографіях; 4 публікації у збірниках тез доповідей конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок автора відображений повною мірою.

В цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подані в основній частині дисертації та винесені в додатки.

Значення дослідження для науки і практики, шляхи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації науково-методичних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. У своєму інтегральному виді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної задачі, що полягає в удосконаленні науково-теоретичного та практичного інструментарію формування та реалізації страте-

гій діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку у посткризовому періоді.

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій автора, а також обґрунтуванням методичного забезпечення та практичного інструментарію діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку.

Розроблені дисертантом положення можуть бути використані Національним банком України – при удосконаленні нормативної бази з питань банківського регулювання та нагляду; банками України – в процесі формування та реалізації стратегій діяльності на кредитно-інвестиційному ринку.

Пропозиції щодо визначення ефективних інструментів стратегічного управління банком в залежності від ретроспективної оцінки рівня результативності їх застосування для зменшення ризиків впроваджено в діяльність відділення АТ «ТАСКОМБАНК» в м. Суми (довідка від 18.09.2017 № 1256); щодо визначення типу ФК та врахування їх при прийнятті банком стратегічних кредитно-інвестиційних рішень – у діяльність ПАТ «Мегабанк» (довідка від 14.05.2017 № 772/15); щодо визначення індикаторів ранньої діагностики валютної кризи – у діяльність відділення ПАТ «Укрсоцбанк» у м. Суми (довідка від 09.10.2017 № 3/11-24); щодо оцінювання рівня ліквідності предмету застави при формуванні резервів під покриття ризиків за кредитними операціями – в діяльність Сумської обласної дирекції ПАТ АБ «Укргазбанк» у м. Суми (довідка від 26.10.2017 № 25/246); щодо визначення стратегічного вектору розвитку роздрібного кредитування на основі оцінки схильності населення до заощаджень – у діяльність ПАТ КБ «Глобус» у м. Суми (довідка від 29.09.2017 № 28-03/12).

Крім того, одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін: «Антикризове управління банком», «Дослідження грошово-кредитного ринку», «Аналіз банківської діяльності» (акт від 11.09.2017).

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення отриманих Бойченко В.М. наукових результатів слід зупинитися на окремих дискусійних положеннях, недоліках та зауваженнях, що містяться в дисертаційній роботі.

1. При визначенні глобальних стратегічних векторів банківської діяльності на кредитно-інвестиційному ринку за 1788-2008 рр. (стор. 69) вплив комбінацій фінансових криз різних типів досліджено лише на часовому проміжку 1970-2008 рр. (стор. 48). На нашу думку це зменшує ступінь обґрунтованості авторських висновків, особливо щодо впливу фінансових криз ІХХ – першої половини ХХ ст. на стратегії діяльності банків.

2. У роботі досить детально досліджено причини та наслідки фінансової кризи 2008 року, особливо в частині її впливу на діяльність банків як у країнах Європейського союзу так і в Україні. Проте, робота мала б більш актуальний характер, якби автор також звернув увагу на банківську кризу 2014-2015 рр. в Україні. Проте в роботі ця криза розглянута лише фрагментарно (стор. 88-89 та стор. 172-173).

3. Відзначаючи безумовну користь авторських пропозицій щодо визначення умов доцільності розширення споживчого кредитування банками у посткризовому періоді, зазначимо, що запропонований механізм розрахунку показника GAP_{st}^* (стор. 149), базується на ретроспективних даних і відображає уже минулі дані. У той же час важливість даного показника була б набагато більшою, якби його можна було б використовувати для стратегічного прогнозування та планування.

4. Ми в цілому погоджуємось з тим, що в сучасному динамічному середовищі 3-річний період є цілком достатній для аналізу індикаторів ранньої діагностики фінансової кризи (стор. 162-171). Втім, якість наукового дослідження була б набагато вищою, якби автор навів обґрунтування мінімального часового горизонту аналізу індикаторів ранньої діагностики для визначення ступеню розвитку кризи відповідного типу.

5. Авторський підхід до визначення оптимального інструменту стратегічного управління банком у посткризовому періоді є новим та безумовно важливим. Втім, на нашу думку, він є дещо незавершеним, оскільки не конкретизує самі інструменти серед яких може проводитися відбір, та показники, за якими ці інструменти можна оцінити.

6. Погоджуючись з автором щодо необхідності врахування ступеню ліквідності предмету застави при формуванні банками резервів під кредитні операції, зазначимо, що механізм врахування ринкової ліквідності предметів застави, запропонований автором (стор. 204-205) не може бути застосований для всіх

предметів застави. Суттєвим недоліком даного підходу для застосування його на практиці в даний момент ми вважаємо великі витрати на постійний моніторинг ринку за великим переліком предметів застави в різних регіонах країни, які практично знівелюють потенційну вигоду від його застосування.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Бойченко Віти Миколаївни на тему «Стратегічні засади діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку у посткризовий період», є закінченою у межах поставлених завдань науковою працею.

Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що виявляється у розвитку існуючих та обґрунтуванні ряду нових науково-методичних підходів до формування та реалізації стратегій діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку з урахуванням наслідків фінансових криз.

Логіко-структурна побудова дисертації демонструє володіння автором методологією економічного дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу. Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Робота відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Бойченко Віта Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

ректор ДВНЗ «Університет банківської справи»

доктор економічних наук, професор

А.Я. Кузнецова